

BÖLÜM 9

HUZUR MESKENİ¹

Özlem KALKAN ERENUS²

*“Santiniketan; o bizim özümüz, kalplerimizin sevgilisi
Kucağında sallarken düşlerimizi
Her görüşte tazelenen aşkın hayranlığıdır yüzündeki
Çünkü bizim özümüzdür o, kalplerimizin sevgilisi
Buluşuruz kâh o ağaçların gölgesinde
Kâh engin gökyüzünün özgürlüğünde
Sabah olur, akşam gelir
İndirir cennetin öpücüklerini yeryüzüne
Yeniden ve yeniden hissettirir
Özümüz olduğunu onun, kalplerimizin sevgilisi
Karışır gölgelerin sessizliği, ormanın fısıltısına
Titreşir meyve ağaçları, yaprakların coşkusuyla
Ne kadar, ne kadar uzaklaşsak da
İçimizdedir o, yanı başımızda
Birleştirir müzikle bizi
Örer kalplerimizi şarkılarla
Akortlar sevgi tellerimizi
Kendi parmaklarıyla
Ve biz hatırlarız daima
Özümüz olduğunu onun, kalplerimizin sevgilisi
Daima”³*

- *Santiniketan Şarkısı, Rabindranath Tagore* (Tagore, 2017)

Narrative Movements Hindistan’ın Batı Bengal Eyaleti’nde kurulmuş, doğudan ve batıdan onlarca ülkenin sanatçıları kucaklayan, bağımsız bir sanatçı topluluğu. Adını Hikâyeci Akım olarak Türkçeleştirebileceğimiz topluluk, “tek sanat, tek dünya” mottosuyla bir araya gelen sanatçılardan oluşuyor ve yaşamın uzandığı her yerde kolektif sanat etkinlikleri düzenliyor.

¹ Yazarın Haziran-Temmuz 2017 döneminde internet yayıncılığı yapan kitaptansanattan.com ve derki.net platformlarında yayımlanan aynı başlıklı yazısından hareketle kaleme alınmıştır.

² Ressam ve Sanat Yazarı, (MA) Sanat Kuramı ve Eleştiri, info@ozlemkalkanerenus.com

³ Tagore R, Santiniketan Song (Çeviri: Özlem Kalkan Erenus, Ali Erenus)

“Post Contemporary Wave” (Çağdaş Sonrası Dalga) adıyla Şubat 2016’da hayata geçirdikleri gezici sergileri hiç azalmayan bir enerji ve sevinçle, Batı Bengal’den başlayarak Hindistan’ın ve dünyanın farklı coğrafyalarına taşıyorlar yıllardır (Görsel 1). Köylerde, kasabalarda, tren istasyonlarında, henüz sergi izlemeye alışmamış gözlerle buluşturuyorlar onlarca ülkeden, sayıları her geçen gün çoğalan yüzlerce sanatçının yapıtlarını. Bu günübirlik sergiler sırasında, etkinliğin bir parçası olarak, her türden kamusal alanda yöre halkıyla ortaklaşa sanat uygulamaları yapmayı da ihmal etmiyorlar. Bazen bir köy evinin duvarlarını resimlerle süslüyor, bazen cılız bir dereye renkli kâğıtlardan kayıklar yüzdürüyor, kimi zaman da çamurdan heykeller yapıyorlar köyün kadınları ve çocuklarıyla. İlk yağmurla silinip gideceğini bilseler de, özenerek rengârenk boyuyorlar çarşı yolunun kaldırımlarını.

Resim 1. Post Contemporary Wave – 16 etkinliğinden

Resimlerim Post Contemporary Wave sergileriyle köyden köye dolaşırken, dünya kadar büyük, kocaman bir ailenin üyesi olduğumu duyumsuyorum. (Görsel 2) Her etkinlikle beraber; iyi ki sanat var, diye düşünüyorum. İyi ki sanat var!

Resim 2. Özlem Kalkan Erenus'un "Sesler, Yüzler, Sokaklar" adlı resmi Santiniketan'da

Bu alışılmadık sergilerden biri de Santiniketan'da düzenlendi⁴ (Görsel 3). Dünyanın en güzel okullarından birinde... Bir masalın okula dönüştüğü ya da masalsi güzellikte bir okulun düşlerden gerçekliğe kavuştuğu bir yerde; Huzur Meskeni Santiniketan'da...

Bir okul düşünün: Yemyeşil bir ormanın serinliğinde, okul sıraları yerine el örgüsü hasırlar üzerine oturmuş öğrenciler, tenefüste tırmanacakları dev gövdeli ağaçların gölgesinde ders yapıyor. Doğa yürüyüşleri ve geziler öğretim programının ayrılmaz birer parçası... Çocuklar kuşların, böceklerin ve bitkilerin yaşam döngülerini gözlemleyerek büyüyor. Doğal çevreleriyle bütünleşen öğrenciler, bir yandan yaşamı diğer yandan mesleklerini öğreniyor.

⁴ Santiniketan'daki sergi 22 Haziran 2017'de, "Post Contemporary Wave - 16" adı altında, Aditi Sinha adlı yerel sanatçının küratörlüğünde 32 ülkeden 100'ün üzerinde sanatçının katılımıyla gerçekleşti.

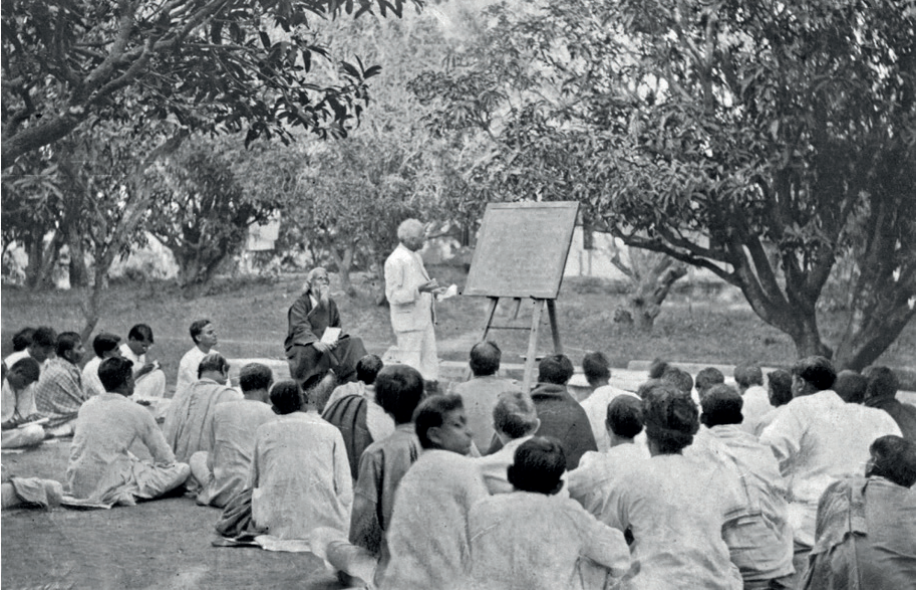
Resim 2. Post Contemporary Wave – 16 etkinliğinin hazırlıkları

Hindistan'ın ve Bengal dilinin dünya edebiyatında yankılanan sesi, Rabindranath Tagore'un yirminci yüzyılın ilk yıllarında, Santiniketan'da kurduğu bir okul bu (Görsel 4). Santiniketan, Bengal dilinde “huzur meskeni” demek.

1913 yılında *Gitanjali* adlı eseriyle Nobel edebiyat ödülünü alan ve öncelikle bir şair olarak tanıdığımız Tagore; şiirlerinin yanı sıra romanlar, tiyatro oyunları, deneme ve makaleler kaleme almış, aralarında Hindistan ve Bangladeş'in ulusal marşlarının da yer aldığı yüzlerce şarkı bestelemiş, yetmişine yaklaştığı yıllarda ise kendini tamamen resim yapmaya adanmış, çok yönlü bir sanatçı olarak kazanmıştır hafızalarımıza. Aktif politikanın dışında kalmakla birlikte, ülkesinin İngiliz emperyalizminden kurtulması için önderlik eden Gandhi'ye verdiği destekle bilinir. 1915 yılında İngiliz Kralı V. George'tan aldığı sör unvanını, İngiliz güçlerinin 1919'da Amritsar'da yaptığı katliamı protesto etmek ve Gandhi'nin direnişini desteklemek üzere iade eder.

Dönemin İngiliz Genel Valisi⁵ Lord Chelmsford'a şövalyelikten çekildiğini bildiren mektubunda şöyle der Tagore: “(...) [Halkımızın] kırılan gururu karşısında, şeref madalyalarının utancımızı göz kamaştırıcı hale getirdiği zamanlardan geçiyoruz. Ben kendi adıma; tüm ayrıcalıklarından vazgeçerek, sözde önemsizlikleri yüzünden insana yakışmayan aşağılamalara maruz kalan yurttaşlarımın yanında yer almayı diliyorum” (Tagore, 2006: 751).

⁵ Genel vali: İngiltere kralını Hindistan'da temsil eden vekil.

Resim 4. Rabindranath Tagore Santiniketan'da bir açık hava dersinde
(Kaynak: britannica.com)

Modern Hint toplumunun kurucuları arasında kabul edilen, ruhani nüfuzu çok yüksek, uygar bir dini lider olan Maharashi (Ulu Bilge) Devinderanath Tagore'un ondördüncü çocuğu olarak, 1861 yılında Kalkütâda doğan Rabindranath Tagore. Bengal'in müslüman idarecileri tarafından aileye verilen, "onurlu/soylu kişi" anlamındaki Thakur adı, batı dillerine Tagore olarak geçer. Matematikçi, hâkim, müzisyen, gazeteci ve yazarlardan oluşan, kültürel açıdan çok zengin, seçkin bir Brahman ailesinin sunduğu üst düzey olanaklar içinde yetişir. Sekiz yaşında Kalkütâ İlahiyat Okulu'na gönderilir ve burada şiirler yazmaya başlar. Çok zeki bir çocuk olsa da, ilk eğitim yıllarından başlayarak kurumsal sisteme ilgisiz kalır. Öğretim dili İngilizce olan yeni okullarla beraber ülkedeki eğitim sistemi de en az siyasi yapı kadar İngiliz hâkimiyeti altına girmiştir. Tagore, iki yıl kadar Bengal Akademisi'nde eğitim gördükten sonra, özel öğretmenlerden aldığı derslerle orta öğrenimini tamamlar. *Şairin Hikâyesi* adlı ilk eserini, henüz on altı yaşındayken yazar ve bir yıl sonra hukuk eğitimi almak üzere ailesi tarafından Londra'ya gönderilir. Hukuk eğitimini önemsemeyen Tagore, Londra Üniversitesi'nde teorik Batı Müziği derslerine devam eder. Ancak iki yıl sonra diplomasız olarak ülkesine geri döner ve aile mülklerinin idaresini babasından devralır. Bir yandan da Bengalce eserler üretmeyi sürdürür; on dokuz yaşındadır ve ilk romanını yayınlamıştır. 1883'te Marnalini Devi ile evlenir ve şehrin yoksul mahallelerinden birine yerleşir. Çocukluğundan beri hizmetçilerin kendisine yönelik abartılı hürmetini reddeden Tagore, dönemin Hint eliti için hiç alışılmamış bir biçimde işçi sınıfının yanında durur.

“İlahiler söylemeyi bırak, tespihlere dert yanmaktan vazgeç! Kimi arıyorsun kapıları tümenden kapalı tapınağın bu sessiz ve karanlık köşesinde? Gözlerini iyice aç da gör; senin Tanrın burada değil!

O, köylünün pulluk sürdüğü sert toprakta, işçinin yol yapmak için kirdiği taştadır. Güneşin ve yağmurun altında onlarla birlikte, üstü başı toz toprak içindedir. Çıkart sen de üzerindeki kutsal giysileri ve çömel O'nun gibi, tozlu toprağın içine!

Kurtuluş? Bu kurtuluş denen şey nerede bulunur? Efendimiz, sevinçle üstlendi yaradılışın prangalarını ve ebediyen bağladı kendini bize.

Vazgeç kendini dinlemekten, bırak bir kenara çiçek ve tütsüleri! Elbiselerin kirlense, üstün başın dökülse, ne çıkar? O'nunla buluş ve kal O'nunla; alının teriyle uğraş verirken, O'nun yanında ol!”⁶ (Tagore, 1913, Şiir:XI).

Günlük yaşamında da kendi görüşlerinin uygulayıcısı olur Tagore. Özveriyle, durmaksızın çalışır. Yirmi beş yaşından otuz beşine kadar geçen yıllarda birbirinden güzel aşk şiirleri ve çocuk şarkıları kazandırır Bengal diline. Kırk yaşına geldiğinde ise, bu yazının konusunu oluşturan bir hayalin tohumlarını serper Santiniketan'a.

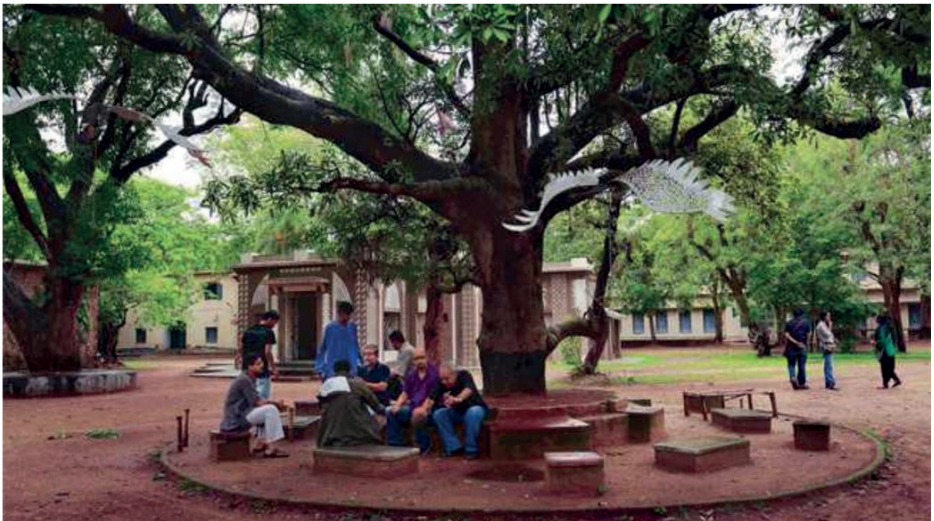
Resim 5. Santiniketan'da ders saati (Kaynak: telegraphindia.com)

⁶ Bengalce orijinalinden yazarın kendisi tarafından İngilizceye çevrilmiş. (Türkçe çeviri: Özlem Kalkan Erenus)

1901 yılının son günlerinde, en büyük oğlunun da aralarında yer aldığı beş öğrenci için, deneysel bir okul kurar Santiniketan'da. Beş de öğretmeni bulunan bu küçük okulun ana prensibini şöyle tanımlar: “En yüksek eğitim, bize yalnızca bilgi vermekle kalmaz, hayatımızı tüm varlığımızla uyumlu hale getirir” (Tagore, 1917). Doğanın merkezine konumlanan bu okul, eğitim ve öğretimi sivil topluma yönelik yükümlülüklerle birleştirmeyi hedefler. Batı kültürünün ve doğuya özgü geleneksel eğitim sisteminin en güçlü yönlerini harmanlayarak, müfredatını doğaya yöneltir ve dersleri açık havaya taşır (Görsel 5). Tagore; bağımsız, sosyal sorumluluklara duyarlı ve aynı zamanda neşe uyandıran bir eğitimin hayalini kurar ve bunu yaparken ısrarla kendi köklerini referans alır. “Okulum” başlıklı konferans metninde açıkça belirtir esin kaynağını:

Antik Hindistan'da okul, hayatın kendisinin olduğu yerd. Orada öğrenciler, bilimsel burslar ve akademik öğretim ortamında ya da manastırların gözlerden uzak, yaralı yaşantısı içinde değil, canlı bir nefesin hayat dolu ortamında yetişirdi. Sığırları otlatmaya götürür, yakacak odun getirir, meyve toplar, tüm canlılara iyilikle yaklaşır, kendi ruhsal gelişimlerini sürdüren öğretmenleriyle beraber, öğrencilerin iç dünyası da gelişirdi (Tagore, 1917).

Tagore'a göre, ustalar ve öğrencilerinin, geleneklere bağlı bu ilişkisi romantik bir kurgudan ibaret değildir. “Yerel eğitim sistemimizin kutsal emaneti bize bunu kanıtıyor” der (Tagore, 1917). 1913'te kazandığı Nobel edebiyat ödülü ile birlikte verilen para ödülünü son kuruşuna kadar, Santiniketan'da kurduğu okulu geliştirmek için kullanır. 1921'de Visva Bharati Üniversitesi'ne dönüştürdüğü okulunu, hümanizm ve sürdürülebilir çevre ilkelerine uygun olarak biçimlendirir.

Resim 6. Santiniketan (Kaynak: weekendthrill.com)

“Öğrenciler ustalarının evinde, yemek, lojman ya da ders ücreti ödemedi, o evin çocuklarıymış gibi yaşar. Öğretmenler kendi çalışmalarını sürdürürken, basitlikle örülmüş bir yaşam içinde öğrencilerine yardım eder ve bunu bir meslek olarak değil, kendi yaşamlarının bir parçası olarak görürler” (Tagore, 1917). Tagore, Huzur Meskeni’nde kök salan ve dallanıp budaklanarak gittikçe yayılan bir ağaca benzettiği Visva Bharati Üniversitesi’ni “tüm dünyanın yuva kurabildiği yer” olarak tarif ederken, Sanskritçe yazılmış kadim dizeden⁷ ödünç aldığı bu tanımla, hayatını adadığı kurumun temel amacını yetkin olduğu kadar zarif bir sadelikle özetlemiş olur.

Santiniketan’da bir kez bulunmuş olan herkes bilir ki; buradaki doğal çevre, varlığını kişinin bilincinde kesintisiz olarak sürdürür. Burada doğa, her yerden daha büyük bir güçle insanın varlığına sızar ve onun bir parçası halini alarak, bir zamanlar orada bulunmuş olduğunu daima hatırlatır (Görsel 6). Böylece Santiniketan kendini yurt edinen toplumla birlikte büyüyerek, gelişir ve dönüşür.

Resim 7. Post Contemporary Wave – 16 etkinliğinden

1951’de devlet üniversiteleri kapsamına alınan Visva Bharati’de; beşeri ve sosyal bilimler, fen bilimleri, güzel sanatlar, müzik ve sahne sanatları, tarım bilimleri ve kırsal yeniden yapılandırma alanlarında dersler verilmektedir. Üniversitenin Kala Bhavana adlı sanat fakültesi, dünyanın en iyi sanat okullarından biri olarak kabul edilir. Bugün hâlâ Santiniketan’da atılan her adımda, her ağacın gölgesinde ve üniversitenin her tuğlasında, Tagore’un varlığı, adanmışlığı, tutkusu ve gösterişten uzak gururu hissedilir.

⁷ Sanskritçe aslı “Yatra visvam bhavati ekanidam” olan bu dizeyi İngilizce tercümesiyle birlikte Tagore’dan aktaran (Uma Das Gupta, 2002/2003, p.26)

Resim 8. Post Contemporary Wave – 16 etkinliğinden

Resim 9. Post Contemporary Wave – 16 etkinliğinden

Dallarda, ağaçlarda resimler... (Görseller 7, 8 ve 9) Yaprakların arasında, çitlerin üzerinde resimler... Kampüste yemek satan arabaların üstünde, yürüyüşe çıkan Santiniketanlıların ellerini uzatıp dokunabildiği her yerde resimler... Bisikletler, motorsikletler yol boyunca uzanan serginin önünden gelip geçerken, Huzur Meskeni'nin sakinleri resimlerimizle göz göze geliyor... Binlerce kilometre uzakta olsak da, resimlerimizden bakan gözlerimiz Tagore'un hayaliyle buluşuyor: Santiniketan, Huzur Meskeni... Bizim kalplerimizin de sevgilisi...

KAYNAKLAR

- Gupta, U. D. (2003). In Pursuit of a Different Freedom: Tagore's World University at Santiniketan. *India International Centre Quarterly*, Vol. 29 No:3/4, Winter 2002/Spring 2003, 25-38
- Tagore, R. (1961). *A Tagore Reader*. Amiya Chakravarty (Ed.), New York: Beacon Press
- Tagore, R. (1913). *Gitanjali - Song Offerings*, (18/07/2017 tarihinde <http://www.sacred-texts.com/hin/tagore/gitnjali.htm> adresinden ulaşılmıştır)
- Tagore, R. (1917). My School. In *Personality; Lectures Delivered in America* (pp.111-148). London: MacMillan and Co
- Tagore, R. (2017). *The Complete Works of Rabindranath Tagore*, (kindle edition). New Delhi: General Press
- Tagore, R. (2006). *The English Writings of Rabindranath Tagore - Vol.3, A Miscellany*. Sisir Kumar Das (Ed.), New Delhi: Sahitya Akademi
- Tahir, S. (1994). Rabindranath Tagore; Philosophy, Painting and Poetry Personified. *Al-Hikmat*, Vol. 14, 1994, 79-93

Özlem Kalkan Erenus, Öz ve Kabuk Senindir II, 2021
(60 x 40 cm, tuval üzerine karışık teknik)